

Begrijpend lezen: terug bij af?

Marieke Boers en Joop Stoeldraijer

De afgelopen jaren hebben heel veel basisscholen het aanbod voor begrijpend lezen kritisch onder de loep genomen. Leraren hebben de begrijpend leesmethode losgelaten en voor een andere aanpak gekozen vanuit nieuwe ideeën over goed begrijpend leesonderwijs:

- beperk de tijd, zodat er genoeg tijd voor technisch lezen, woordenschat en wereldoriëntatie overblijft, de belangrijkste 'bouwstenen' van goed begrijpend leesonderwijs;
- werk met een beperkt aantal "evidence-based" strategieën;
- integreer de begrijpend leesvaardigheden in het zaakvak-onderwijs, zorg voor toepassing van vaardigheden bij het lezen van allerlei andere teksten gedurende de week;
- zorg voor leesplezier zodat leerlingen zich kunnen ontwikkelen tot actieve, gemotiveerde lezers.

Bij het invoeren van een nieuwe aanpak hebben veel scholen gekozen voor het programma Nieuwsbegrip (CED, Rotterdam). Het programma, dat de actualiteit als basis voor begrijpend lezen kiest, is populair. Het wordt op meer dan 3000 basisscholen gebruikt! Nieuwsbegrip vergroot het leesplezier van kinderen. De actuele onderwerpen zorgen ervoor dat leerlingen betrokken zijn bij de teksten en zich ontwikkelen tot gemotiveerde en actieve lezers. Maar is deze conclusie gerechtvaardigd? Of zijn we inmiddels weer terug bij af?

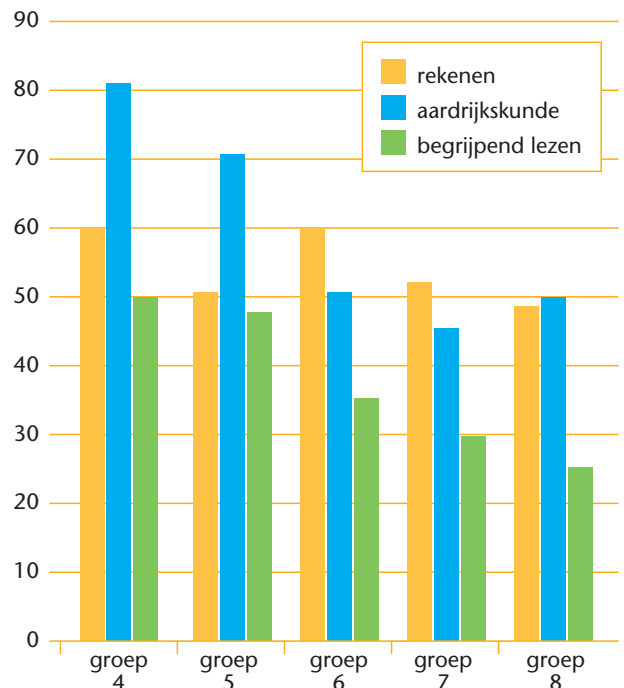
Actuele onderwerpen
zorgen ervoor dat
leerlingen betrokken
zijn bij de teksten.

Leesplezier

In 2007 hebben 9000 leerlingen in West-Brabant aan hun leraren aangegeven dat begrijpend lezen met een methode niet hun favoriete bezigheid is. De cijfers uit dit door Edux uitgevoerde onderzoek lieten dat destijds duidelijk zien.

Wie vindt ... dit leuk?

(Edux 2007, n= 9000)

We konden constateren dat in groep 4 de helft van de leerlingen al een hekel had aan het vak begrijpend lezen, terwijl er dan nog maar net is gestart met het werken met een begrijpend leesmethode. Naarmate de schoolloopbaan vordert werd deze weerstand alleen maar groter. Voor de achtste groepers uit ons onderzoek gold in 2007 slechts voor 25% van de leerlingen dat in de begrijpend leeslessen aan leesplezier (kerndoel 9) werd gewerkt.

Mede naar aanleiding van dit onderzoek hebben wij Nieuwsbegrip Basis geadviseerd als een alternatief om begrijpend lezen weer aantrekkelijk te maken.

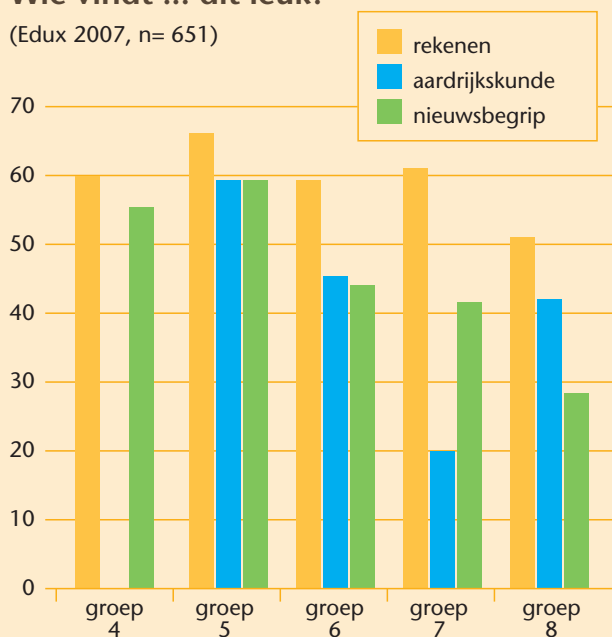
Helaas hebben niet alle scholen daarbij voor begeleiding bij de implementatie gekozen. In veel gevallen is Nieuwsbegrip ingevoerd zonder een degelijk implementatietraject met evaluatiebijeenkomsten en 'coaching on the job'. Uit onderzoek is bekend dat de invoering van een nieuwe methodiek niet vanzelf leidt tot betere onderwijsresultaten. Nu we een aantal jaren verder zijn horen we van verschillende kanten dat er toch veel leerlingen zijn die, na verloop van tijd, weinig enthousiasme kunnen opbrengen voor Nieuwsbegrip. Leerlingen die 'boe' roepen als de leerkracht Nieuwsbegrip aankondigt. Hoogste tijd voor een nieuw onderzoek!

Nieuw onderzoek

In het voorjaar van 2011 is er nieuw onderzoek uitgevoerd onder de leerlingen van zes basisscholen in de regio West-Brabant. Deze zes scholen werken al meer dan twee jaar met Nieuwsbegrip, meestal vanaf de tweede helft groep 4. De leerkrachten zijn overwegend positief over het programma en het wordt over het algemeen integraal gevolgd, met uitzondering van de laatste opdracht bij de tekst. We hebben de leerlingen van groep 4-8 weer op dezelfde manier ondervraagd als in ons eerdere onderzoek.

Wie vindt ... dit leuk?

(Edux 2007, n= 651)

In totaal hebben 651 leerlingen uit de regio West-Brabant meegedaan. Met enkele korte vragen is in kaart gebracht hoe leerlingen het werken met Nieuwsbegrip waarderen. Leerkrachten hebben de leerlingen de volgende vragen voorgelegd:

Vraag 1: Wie vindt rekenen een leuk vak?

Vraag 2: Wie vindt aardrijkskunde een leuk vak?

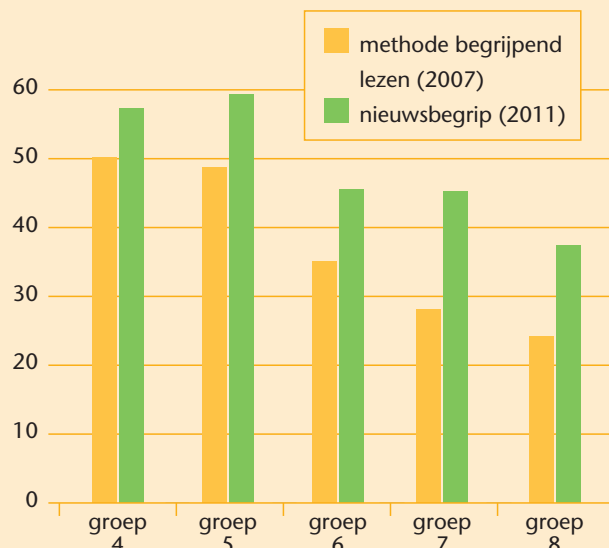
Vraag 3: Wie vindt Nieuwsbegrip leuk?

De leerlingen reageerden door hun vinger op te steken.

De resultaten van het onderzoek zijn hieronder weergegeven.

Wie vindt ... dit leuk?

(Edux 2007 en 2011)

Wat valt op? Uit de cijfers blijkt in ieder geval dat de motivatie van de leerlingen door de inzet van Nieuwsbegrip niet duidelijk is toegenomen. In alle groepen is de waardering wel iets hoger dan die in 2007, de toename is echter -met uitzondering van groep 7- niet meer dan 10%. Ook zie je dat het werken met Nieuwsbegrip in de groepen 6/7/8 nog steeds voor meer dan de helft van de leerlingen weinig plezier oplevert. In de groepen 4 en 5 is het beeld iets gunstiger, maar gezien het belang van kerndoel 9 (Kinderen krijgen plezier in lezen) nog steeds niet voldoende. Tot slot valt op dat voor zeer weinig leerlingen uit groep 8 (slechts 28 %) geldt dat het werken met Nieuwsbegrip bijdraagt aan hun leesplezier.

Hoe kunnen we de teleurstellende cijfers verklaren?

Nieuwsbegrip zegt in de handleiding (blz. 4): 'Nieuwsbegrip biedt wekelijks teksten en opdrachten die aansluiten bij de actualiteit. De actualiteit zorgt voor betrokkenheid, enthousiasme en motivatie van de leerlingen.' Nieuwsbegrip wil dus nadrukkelijk plezier in lezen bijbrengen, maar waarom mislukt deze opzet?

Van S naar XL

Nieuwsbegrip is klein begonnen, maar in de loop der jaren allengs uitgebreid. Er kan aan woordenschat worden gewerkt en aan schrijfp opdrachten. Er kunnen verschillende soorten teksten worden aangeboden en er kunnen extra strategielessen worden gedaan. De auteurs spreken over het toepassen van strategieën bij Nieuwsbegrip Basis en het aanleren daarvan bij XL. Verder heeft XL zelfs een nieuw vakgebied toegevoegd: er kan gerekend worden met Nieuwsbegrip. Staat maatje S niet leuker, dan XL?

Wordt de onderwerpkeuze van Nieuwsbegrip door leerlingen gewaardeerd?

Het zou natuurlijk aan de onderwerpkeuze kunnen liggen. Van de zes onderzochte scholen hebben we bij 148 leerlingen van de groepen 6/7/8 navraag gedaan naar de aantrekkelijkheid van de onderwerpen in de eerste helft van 2011.

Percentage leerlingen van groep 6/7/8 (n= 148) dat het gekozen actuele onderwerp leuk vindt	
Brand in Moerdijk	39 %
Van kleine winkel naar grote supermarkt	24 %
Broers winnen talentenjacht	27 %
Onrust in Egypte	52 %
Valentijnsdag	43 %
Meer ooievaars in Nederland	19 %
Protesten in Libië	51%
Nederland schoon	11 %
Aardbeving en tsunami in Japan	87 %
Ijsbeer Knut	77 %
Je kunt alles bereiken als je maar wilt (Bieber)	25 %
Ombudsman voor kinderen	14 %
Sahar mag blijven	13 %
Vijftig jaar bemande ruimtevaart	34 %
Koningshuwelijk in Engeland	46 %
Osama bin Laden gedood	74 %
Ajax	47 %
Honderd jaar Annie M.G. Schmidt	32 %

Opvallend in dit tevredenheids-onderzoek is dat het vak taal behoort tot één van vier onderwerpen waar leerlingen het minst tevreden over zijn.

Duidelijk wordt dat de onderwerpkeuze van Nieuwsbegrip niet per definitie door de meerderheid van de bovenbouwleerlingen wordt gewaardeerd. Voor slechts 5 van de 18 onderwerpen geldt dat meer dan de helft van de leerlingen het onderwerp leuk vindt. De redactie van Nieuwsbegrip maakt op maandag een keuze en de suggesties van de scholen worden meegenomen. Andere aanbieders van actuele teksten maken andere keuzes. Welke keuzes het meest aanspreken, zou door verder onderzoek duidelijk moeten worden.

Vinden leerlingen taal leuk?

Een andere mogelijke verklaring kan zijn, dat leerlingen over het algemeen niet dol zijn op het vak taal. Dit blijkt o.a. uit recent onderzoek van het onderwijsvakblad Vives (2010) onder ruim 34.480 leerlingen van 333 basisscholen. Opvallend in dit tevredenheids-onderzoek is dat het vak taal behoort tot één van vier onderwerpen waar leerlingen het minst tevreden over zijn. De andere drie onderwerpen waar leerlingen niet warm voor lopen, zijn: de rust in de klas, ruzie in de groep en het overblijven. Ook andere onderzoeksgegevens wijzen in dezelfde richting. PIRLS is een internationaal vergelijkend onderzoek naar de leesprestaties van leerlingen van 9 en 10 jaar. PIRLS 2006 laat zien dat slechts 39 procent van de Nederlandse leerlingen lezen leuk vindt. 16 % van de leerlingen vindt lezen saai en leest alleen als het moet. In vergelijking met andere landen is de mate waarin leerlingen leesplezier ervaren erg laag. Deze ongemotiveerdheid geldt sterker voor jongens dan voor meisjes. Bovenstaande onderzoeksgegevens zijn zorgelijk, temeer omdat momenteel zeer veel geïnvesteerd is en wordt in taal/leesverbetertrajecten op basisscholen.

Ligt het aan de werkwijze van Nieuwsbegrip, is deze voor kinderen voldoende uitdagend?

Een andere verklaring voor de niet-attractiviteit van Nieuwsbegrip kan schuilen in de manier van werken, zoals Nieuwsbegrip die voorstelt. Bij de zoektocht naar een verklaring laten we ons leiden door de handleiding van Nieuwsbegrip. Hoe de realisatie van de les er daadwerkelijk uitziet ligt uiteraard in de handen van de leerkracht.

Hoe werkt Nieuwsbegrip?

Iedere opdracht 1 van niveau A en B (A is bestemd voor groep 5 en 6, B voor 7 en 8) begint met opdracht 1.1 het lezen van de tekst met het stappenplan. Wat zich mogelijk op den duur gaat wreken is het iedere keer hanteren van het stappenplan 42 keer per jaar. Als een leerling dit aanbod krijgt vanaf groep 5, dan heeft de leerling dit stappenplan **168** keer voor de kiezen gehad... Opdracht 1.2 en 1.3 hebben betrekking op het onderwerp en zijn dus -gelukkig- iedere keer anders. Opdracht 1.4 daarentegen komt iedere keer op dezelfde wijze terug.

Nieuwsbegrip

Stappenplan lezen

1. Voor het lezen

- Kijk naar de tekst. Let op:
 - de titel
 - de kopjes
 - de illustraties
 - opvallende woorden (**vet**, *schuingedrukt*, onderstreept)
 - getallen
- Doe een voorspelling: De tekst gaat over...
- Wat weet je er al van? Wat heb je gezien, gehoord of gelezen?

2. Tijdens het lezen

- Lees de tekst.
 - Denk aan wat je al weet
 - Let op de plaatjes, kopjes en opvallende woorden.

- Je begrijpt een woord niet. → Gebruik de woordhulp.
- Je begrijpt een klein stukje tekst niet. → Lees het moeilijke stukje nogmaals.

3. Na het lezen

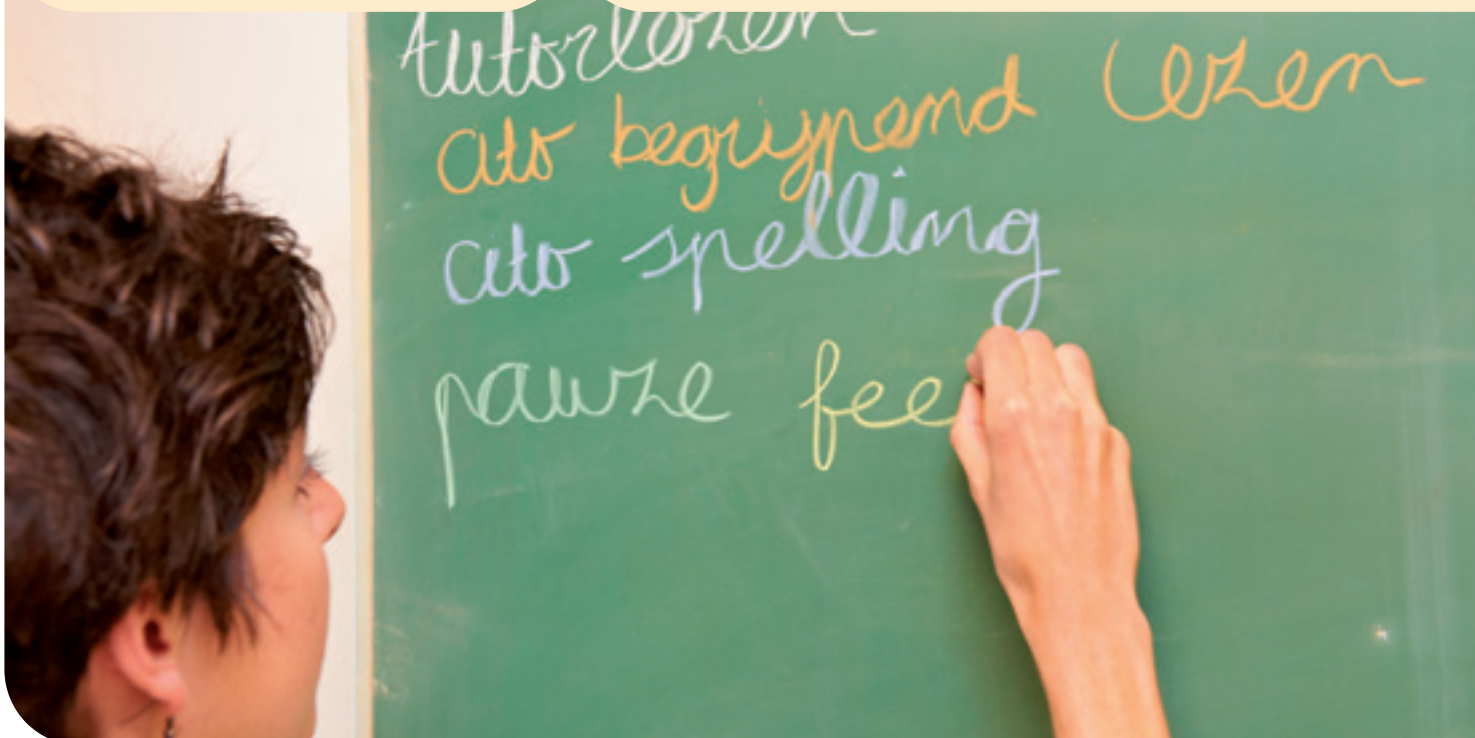
- Klopte je voorspelling?
- Begrijp je de tekst? Vertel in een paar zinnen waar de tekst over gaat.

Woordhulp

Je ziet een woord dat je niet begrijpt. Je wilt weten wat het woord betekent. Wat kun je doen?

- Lees een stukje terug of verder:
 - daar staat soms een woord dat ongeveer hetzelfde betekent
 - daar staat soms een woord dat het tegenovergestelde betekent
 - daar wordt soms uitgelegd wat het woord betekent
- Kijk naar de illustraties bij de tekst. Misschien heeft het plaatje iets met het woord te maken.
- Kijk naar het woord. Soms ken je al een stukje van het woord.
- Soms kom je zelf niet achter de betekenis. Vraag het dan aan iemand anders of zoek het op in het woordenboek.

Controleer altijd of de betekenis klopt!

4. Schrijf twee woorden uit de tekst op die je niet begrijpt. Wat betekenen deze woorden? Gebruik de woordhulp op het stappenplan. Ook deze woordhulp kan in vier jaar tijd **168** keer langskomen. Met herhalen is niks mis, maar...

Het wordt allemaal nog erger als een school Nieuwsbegrip Basis uitvoert, zoals de auteurs van Nieuwsbegrip dat voor ogen hebben: "Nieuwsbegrip Basis kan ingezet worden als aanvullend materiaal bij een reguliere methode voor begrijpend lezen (blz. 5) " Dit houdt in dat een school lesgeeft met een methode als Goed Gelezen! en daarnaast nog een keer tijd inruimt voor Nieuwsbegrip. Dan wordt het voor de leerlingen al helemaal niet meer te pruimen, qua strategieën...

Wat weten we nu en hoe gaan we verder?

Invoeren van Nieuwsbegrip kan dus betekenen dat er gewoon weer op de oude manier begrijpend lezen wordt gegeven. Begrijpend leeslessen waarbij strategieën de boventoon voeren en waarbij kennis over het onderwerp van de tekst niet als hoofddoel van de les wordt gezien! 'Boe'!

Blijkbaar is het voor de methodemakers van Nieuwsbegrip geen eenvoudige opgave om van begrijpend leeslessen echte tekstgerichte begrijpend leeslessen te maken en is het lastig om oude ideeën over begrijpend lezen los te laten, al dan niet ingegeven door het oordeel van de onderwijsinspectie.

Een andere conclusie is dat de actualiteit niet automatisch zorgt voor gemotiveerde lezers. Blijkbaar is er meer nodig om leerlingen te motiveren voor begrijpend lezen!

Als scholen echt hun begrijpend leesonderwijs willen vernieuwen denken wij dat een degelijk implementatietraject gericht op vernieuwend begrijpend lezen onontbeerlijk is.

Ons advies: investeer bij een vernieuwingstraject begrijpend lezen met name in kennis en vaardigheden van leerkrachten! Zorg dat leerkrachten weten wat ertoe doet, weten wat tekstgericht begrijpend leesonderwijs is, kritisch naar de leerstof kunnen kijken, het modellen gedoseerd kunnen gebruiken, kunnen differentiëren, en vooral weten hoe ze leerlingen bij het lezen van teksten kunnen activeren. Laat een onderwijsadviseur meekijken in de klas en registreren hoe groot de betrokkenheid is van de leerlingen. We kunnen voor u in kaart brengen hoeveel leerlingen actief meedoen en hoeveel leerlingen geen betrokkenheid laten zien. En verder: varieer de aanpak begrijpend lezen voor de middenbouw en voor de bovenbouw. Leerlingen krijgen dan in ieder geval niet vijf jaar lang lessen en teksten vanuit hetzelfde stramien voorgeschoteld. Er zijn het afgelopen jaar ook alternatieven voor Nieuwsbegrip op de markt verschenen, die op een andere manier met teksten omgaan.

De oude methode voor begrijpend lezen inruilen voor het werken met Nieuwsbegrip kan een goede beslissing zijn, maar leidt niet vanzelf tot beter en aantrekkelijker begrijpend lezen. Om van leerlingen goede en gemotiveerde begrijpend lezers te maken is méér nodig, anders zijn we weer terug bij af.

Op scholen waar wij implementatietrajecten rondom begrijpend lezen begeleiden zijn de ervaringen positief. Colinda Rijpers (directeur basisschool Lavour Roosendaal): "De know-how van de onderwijsadviseur was erg waardevol. Wij hebben veel geleerd. Ook de gerichte adviezen tijdens de groepsbezoeken over differentiatie en coöperatieve werkvormen om te zorgen voor actieve lezers waren waardevol." De leerkrachten waardeerden met name de eye-openers tijdens de studiebijeenkomsten; "We weten nu wat er echt toe doet bij begrijpend lezen en durven en kunnen ook kritischer met de lessen van Nieuwsbegrip om te gaan".

Marieke Boers is adviseur Taal. **Joop Stoeldraijer** is senior adviseur Taal. Beiden zijn werkzaam bij Edux Onderwijsadvies.

.....

**Zorg dat
leerkrachten weten
wat ertoe doet**